Identifying and Exploring the Educational Challenges of Students with Visual Impairments: A Descriptive Phenomenological Study

Zahra Mohammadi: Ph.D. Student of psychology and education of people with special needs, faculty of education and psychology, University of Isfahan, Isfahan, Iran. za888mohamadj@gmail.com ORCID: 0009-0006-1382-8810

Mohammad Ashori*: Associate professor, department of psychology and education of people with special needs, faculty of education and psychology, University of Isfahan, Isfahan, Iran. m.ashori@edu.ui.ac.ir ORCID: 0000-0002-1685-2932

Abstract

Introduction: Educational challenges faced by students with visual impairments in participating in social and educational activities are a major concern. The present study aimed to explore and identify the educational challenges experienced by students with visual impairments.

Methods: This qualitative study employed a descriptive phenomenological approach and was conducted during the academic year of 2023. The study population consisted of students with visual impairments enrolled at universities in Isfahan, Iran. Seven participants were selected through purposive sampling. Data were collected through semi-structured interviews exploring the participants' university learning experiences. The interviews lasted between thirty and forty-five minutes. The collected data were analyzed using Colaizzi's method.

Results: Analysis of the interviews revealed that the educational challenges experienced by students with visual impairments were classified into six main categories and twenty-nine subcategories. The main categories were note-taking, taking examinations, relationships with faculty members, access to educational resources, parental expectations, and assistive technology.

Conclusions: The findings indicate that students with visual impairments require specialized educational services and resources to support their academic participation. The identified categories can inform the development of improved educational services and the provision of appropriate facilities to facilitate these students' educational experiences.

Keywords

Visual Impairment, Education, Phenomenology, Lived Experience, Qualitative Method

*Corresponding Author

Study Type: Original
Received: 02 Jun 2024
Accepted: 12 Mar 2025

Please cite this article as follows: Mohammadi Z, and Ashori M. Identifying and exploring the educational challenges of students with visual impairments: A descriptive phenomenological study. Quarterly Journal of Social work. 2023; 13 (4); 25-34

[Downloaded from socialworkmag.ir on 2026-10-20]

بررسی و کشف چالش‌های آموزشی دانشجویان با آسیب بینایی: یک مطالعه کیفی با رویکرد پدیدارشناسی توصیفی

زهرا محمدی: دانشجوی دکتری روانشناسی و آموزش افراد با نیازهای خاص، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.
za888mohamadj@gmail.com ORCID: 0009-0006-1382-8810

محمد عاشوری*: دانشیار، گروه روانشناسی و آموزش افراد با نیازهای خاص، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.
m.ashori@edu.ui.ac.ir ORCID: 0000-0002-1685-2932

واژگان کلیدی

آسیب بینایی، آموزش، پدیدارشناسی، تجربه زیسته، روش کیفی

* نویسنده مسوول

نوع مطالعه: پژوهشی
تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۳/۱۳
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۲۲

چکیده

پیشگفتار: مشکلات آموزش افراد با آسیب بینایی به‌دلیل حضور آن‌ها در فعالیت‌های اجتماعی و آموزشی، یکی از دغدغه‌های اصلی بسیاری از دانشجویان با آسیب بینایی است. این پژوهش با هدف بررسی و کشف چالش‌های آموزشی دانشجویان دارای آسیب بینایی انجام شد.

روش: این مطالعه با رویکرد کیفی و روش پدیدارشناسی توصیفی در سال تحصیلی ۱۴۰۲ انجام شد. جامعه‌آماری شامل دانشجویان با آسیب بینایی تحصیل کرده در دانشگاه‌های اصفهان بود. شرکت‌کنندگان با استفاده از روش نمونه گیری هدفمند از بین دانشجویان با آسیب بینایی انتخاب شدند که تعداد آن‌ها هفت نفر بود. برای جمع‌آوری داده‌ها از مصاحبه نیمه‌ساختار یافته استفاده شد و تجربه‌های تحصیل در دانشگاه شرکت‌کنندگان از طریق مصاحبه مورد بررسی قرار گرفت. مدت مصاحبه‌ها بین سی تا چهل و پنج دقیقه بود. تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده با روش کلایزی انجام شد.

یافته‌ها: بررسی چالش‌های آموزشی دانشجویان با آسیب بینایی از طریق مصاحبه نشان داد که چالش‌های آن‌ها در شش مقوله اصلی و بیست و نه مقوله فرعی طبقه‌بندی شد. مقوله‌های اصلی شامل یادداشت برداری، امتحان دادن، رابطه با اساتید، دسترسی به منابع، انتظارات والدین و فناوری کمکی بود.

پی‌آمد: بر اساس یافته‌ها، دانشجویان دارای آسیب بینایی در حوزه تحصیل به خدمات و امکانات ویژه‌ای نیاز دارند. بنابراین از این مقوله‌ها می‌توان به‌منظور ارائه خدمات آموزشی بهتر به این دانشجویان و فراهم کردن امکانات لازم جهت تسهیل شرایط تحصیل آنان استفاده کرد.

نحوه استناد به مقاله

زهرا محمدی و محمد عاشوری. بررسی و کشف چالش‌های آموزشی دانشجویان با آسیب بینایی: یک مطالعه کیفی با رویکرد پدیدارشناسی توصیفی. فصلنامه مددکاری اجتماعی، ۱۴۰۳؛ ۱۳ (۴): ۳۴-۲۵

[Downloaded from socialworkmag.ir on 2026-10-20]

دیباچه

چندین دهه است که آموزش افراد با نیازهای ویژه یا دارای ناتوانی به‌دلیل افزایش تعداد آن‌ها در سراسر جهان، همچنان یکی از دغدغه‌های اصلی بسیاری از مربیان و فعالان حقوق بشر است.[۱] کمبود معلمان و استادان دانش‌آموزان و دانشجویان دارای آسیب بینایی نیز آشکار و مشهود است.[۲] اگرچه تاکنون تلاش‌های زیادی برای خدمت‌رسانی آموزشی مناسب به دانش آموزان و دانشجویان با آسیب بینایی صورت گرفته است اما آن‌ها هنوز با چالش‌های زیادی روبرو هستند.[۳] آموزش‌های رایج مشکلاتی برای این افراد ایجاد کرده و چالش‌هایی به‌وجود آمده است.[٤] مهمترین تفاوتی که نیازهای خاص برای این دانشجویان ایجاد می‌کند، این است که آن‌ها قادر به استفاده از حس بینایی خود برای یادگیری نیستند و برای بهینه‌سازی یادگیری از حواس دیگر مانند حس شنوایی و لامسه برای پردازش اطلاعات استفاده می‌کنند. موانع ناشی از نابینایی کامل در کنار فقدان ورودی دیداری، تاخیر در رشد شناخت، زبان، سازگاری فردی و اجتماعی است که در کنار چالش‌های تحصیل افراد دارای آسیب بینایی در درک مفاهیم دیداری مانند رنگ‌ها، فضاهای سه بعدی و اشکال وجود دارد.[۱] به‌طور کلی، اگر نظام‌های آموزشی از دانشجویان با آسیب بینایی به نحو مطلوبی حمایت کنند تاثیری مثبتی بر سلامت جسمی، اجتماعی و هیجانی آن‌ها می‌گذارد.[۵]

با این که دانشجویان با آسیب بینایی به توانایی خود در تصمیمگیری اعتماد دارند،[٦] ولی در آماده‌سازی آن‌ها، بهبود اعتماد به‌نفس، امنیت، آرامش خاطر و تایید از اهمیت قابل توجهی برخوردار است.[۷] آن‌ها اغلب از مشکلات عاطفی رنج می‌برند.[۸] مشکلاتی که دانشجویان دارای آسیب بینایی با آن روبرو هستند شامل موارد مختلفی می‌شود. برای مثال، افراد نابینا یا دارای آسیب بینایی برای یادگیری زبان نوشتاری نیازهای ویژه‌ای دارند،[۹] و این نیازها، آنان را در یادگیری توانایی‌های نوشتن با چالش مواجه می‌کند. این چالش‌ها آن‌ها را در پیشرفت تحصیلی دچار مشکل می‌کند و همچنین گزینه‌های آن‌ها را برای یادگیری محدود می‌سازد. بنابراین، در کنار آموزش عادی، با توجه به شرایط ویژه این دانشجویان، لزوم آموزش انفرادی نیز برای آن‌ها احساس می‌شود.[۱۰] بریل یکی از ابزارهایی است که برای یادگیری زبان نوشتاری آن‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد. مطالعات انجام شده، مزایای بسیاری برای استفاده از خط بریل در آموزش، به‌ویژه در یادگیری زبان برشمرده‌اند.[۱۱] همچنین بر اهمیت آموزش عادی و منابع یادگیری در دسترس تاکید می‌شود. مشکل دیگر دانشجویان دارای آسیب بینایی به نقص در توانایی‌های کلامی مربوط می‌شود. بنابراین، توانایی مدرسان در کمک به رشد مهارت‌های گفتاری در این افراد از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است.[۱۲]

آسیب بینایی با توجه به محدودیت و نوع تجارب می‌تواند رشد شناختی را با تاخیر مواجه کند.[۱۳] بنابراین، مدرسان باید موانعی را که افراد با آسیب بینایی با آن روبرو هستند در هنگام طراحی مواد آموزشی خود در نظر بگیرند. از طرف دیگر، گاهی افراد با آسیب بینایی سطح اعتماد به نفس پایینی دارند.[١٤] از دیگر مساله‌های دانشجویان با آسیب بینایی، می‌توان به سازگاری اجتماعی نسبتا ضعیف در آنان اشاره کرد. سازگاری مهارتی است که در طی آن افراد، توانایی درک و پیشبینی رفتار دیگران را پیدا می‌کنند. دانشجویان نابینا معمولا از لحاظ سازگاری اجتماعی ضعیف عمل می‌کنند و گاهی در ارتباط با دانشجویان عادی مشکلاتی برای آن‌ها به‌وجود می‌آید. بنابراین مهارت مربی و استاد در آموزش مهارت‌های اجتماعی به این افراد از اهمیت زیادی برخوردار است.[۱۵] همچنین سازگاری در مدرسه که شامل انطباق با شرایط و رعایت قوانین مدرسه و همچنین شرکت در فعالیت‌های مدرسه می‌باشد،[١٦] در افراد با آسیب بینایی در سطح پایینی قرار دارد.[۱۷] بنابراین برای بالابردن سازگاری تحصیلی در دانشجویان با آسیب بینایی و ایجاد محیط مناسب با توجه به شرایط آن‌ها ضروری به‌نظر می‌رسد. بنابراین ارائه آموزش‌هایی که در صحبت کردن و ارتباط برقرار کردن با دیگر دانشجویان به آنان کمک کند، اهمیت قابل توجهی دارد.

پژوهش‌هایی در راستای بررسی و کشف چالش‌های آموزشی دانشجویان با آسیب بینایی انجام شده است. برای مثال، پژوهش عاشوری و شریفی[۵] که با هدف بررسی تجربه زیسته دانشجویان دارای آسیب بینایی انجام شد، نشان داد که مقوله‌های اصلی شامل مناسب‌سازی فیزیکی، آموزش کارکنان، آموزش دانشجویان، فناوری کمکی، شبکه‌های اجتماعی و اشتغال‌پذیری می‌شود و باید به این مقوله‌ها توجه ویژه‌ای شود. یافته‌های پژوهش عاشوری[۱۸] نشان داد که افراد با آسیب بینایی با استفاده از نرم‌افزارها و فناوری‌های آموزشی می‌توانند متن روی صفحه رایانه را به گفتار تبدیل کنند. نتایج پژوهش

wnloaded from socialworkmag.ir on 2026-10-20]

فریرا و همکاران[۱۹] بیانگر آن بود که برخی از برجسته‌ترین چالش‌های دانشجویان نابینا شامل عضویت در گروه‌های اجتماعی، تمرکز بر دروس در برابر توجه کم به مهارت‌های اجتماعی و هیجانی، دور بودن از خانه، رویارویی با فرهنگ‌های مختلف، زندگی در دنیای واقعی و عملکرد مستقل، مساله‌های مالی و اطلاعات کم درباره خدمات موجود در دانشگاه می‌شد. یافته‌های پژوهش تابیسنگ و همکاران[۲۰] حاکی از آن بود که دانشجویان با آسیب بینایی در دستیابی به تجهیزات و حرکت در محوطه دانشگاه با مشکلات خاصی مواجه هستند. پژوهش ساجدی و همکاران[۲۱] نشان داده است آموزش مهارت‌های زندگی به دختران جوان دارای آسیب بینایی، سطح اعتماد به نفس و عزت نفس آن‌ها را افزایش داد و توانایی ابراز وجود و برقرار کردن روابط بین فردی را در آن‌ها بهبود بخشید.

شناخت مشکلات تحصیلی دانشجویان دارای آسیب بینایی می‌تواند موانعی را که بر سر راه تحصیل این دانشجویان قرار دارد، مشخص کند. علاوه بر این، به اساتید کمک نماید تا موانعی را که بر سر راه تحصیل این دانشجویان وجود دارد کاهش دهند یا برطرف کنند. در جهت رفع این موانع، نیاز مستمر برای همه ذینفعان آموزشی از جمله اساتید و مدرسان موسسات آموزش عالی وجود دارد که با در نظر داشتن چالش‌های مختلف این افراد در محیط‌های آموزشی، به تجدیدنظر در ساختار سیستم آموزشی و شیوه‌های آموزشی بپردازند و لازم است که دانشگاه‌ها برای دستیابی به پتانسیل‌های بالقوه خود، حمایت و تسهیلات بیشتری را برای این دانشجویان اختصاص دهند. در سال‌های اخیر به بررسی و شناسایی مشکلات آموزش برای افراد دارای آسیب بینایی پرداخته شده است، با این حال پژوهش‌های اندکی این چالش‌ها را از دیدگاه خود این دانشجویان کشف و بررسی کرده‌اند که حاکی از کمبود پژوهش در این زمینه می‌باشد. در این راستا، آگاهی دقیق از وضعیت دشوار تحصیل دانشجویان با آسیب بینایی و برطرف کردن مشکلات موجود ضروری به‌نظر می‌رسد. برای شناخت مشکلات و نیازهای تحصیل این افراد لازم است این موضوع از نگاه پدیدارشناسانه بررسی شود تا مقوله‌های اصلی و فرعی مرتبط با این موضوع استخراج گردد. لذا پرسش اصلی این پژوهش آن است که دانشجویان با آسیب بینایی در مسیر تحصیل خود چه چالش‌هایی دارند. به‌عبارتی هدف این پژوهش، بررسی پدیدارشناسانه چالش‌های آموزشی دانشجویان با آسیب بینایی است.

روش

در پژوهش کیفی حاضر با توجه به هدف و ماهیت موضوع یعنی چالش‌های تحصیل دانشجویان با آسیب بینایی از رویکرد پدیدارشناسی و راهبرد توصیفی استفاده شد. در این راهبرد به توصیف جامع از پدیده تجربه شده برای دستیابی به درک ساختار ذاتی آن پرداخته می‌شود.[۲۲] شرکت‌کنندگان با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند از بین افراد تحصیل دارای آسیب بینایی که تجربه تحصیل در دانشگاه داشتند، انتخاب شدند. حجم نمونه هفت نفر بود که سه نفر از آن‌ها دارای آسیب بینایی عمیق و چهار نفر از آن‌ها دارای آسیب بینایی شدید بودند که از دانشگاه‌های دولتی و آزاد اصفهان انتخاب شدند. نمونه‌گیری تا زمانی ادامه یافت که اطلاعات جدیدی وارد پژوهش می‌شد. بنابراین تا هنگام اشباع در کسب داده‌ها و کسب داده جدید توسط مصاحبه کنندگان نمونه‌گیری متوقف نشد.

سنجه‌های ورود و خروج

ورود: گذراندن حداقل دو ترم تحصیل در دانشگاه، داشتن آسیب بینایی شدید و عمیق از نوع مادرزادی، داوطلب بودن برای شرکت در پژوهش و دامنه سنی بیست تا سی سال بود. **خروج:** داشتن هر گونه اختلال عصبی رشدی، داشتن آسیب حسی دیگر مانند ناشنوایی و بی‌تمایلی به شرکت در پژوهش بود. در پژوهش حاضر، از مصاحبه عمیق و نیمه‌ساختاریافته به شیوه گفتگوی دوطرفه استفاده شد و تجربه‌های زندگی شرکت‌کنندگان از همین طریق مورد بررسی قرار گرفت. مدت مصاحبه‌ها بین سی تا چهل و پنج دقیقه بود. مصاحبه‌ها با هماهنگی قبلی در محل تحصیل یا نزدیک محل زندگی شرکت‌کنندگان انجام شد. به جهت رعایت ملاحظات اخلاقی، هدف پژوهش به همه افراد شرکت‌کننده توضیح و به آن‌ها اطمینان داده شد که نام و سایر اطلاعات آن‌ها محرمانه بماند. در ضمن به هر یک از آن‌ها توضیح داده شد که شرکت در این پژوهش اختیاری و داوطلبانه است.

wnloaded from socialworkmag.ir on 2026-10-20]

به‌منظور دستیابی به تجربه‌های دانشجویان با آسیب بینایی، ابتدا این سوال پرسیده شد که در دوران تحصیل خود در دانشگاه با چه مشکلاتی روبرو بوده‌اید؟ سپس این سوال نیمه‌ساختاریافته بیان شد که در مراحل تحصیل در ترم‌های مختلف دانشگاه با چه چالش‌های آموزشی مواجه شده‌اید؟ در صورت وجود ابهام در پاسخ‌ها و یا پاسخ‌های ناقص و کوتاه، سوالات بیشتری برای وضوح گفتار شرکت‌کننده پرسیده می‌شد. مصاحبه‌ها ضبط و چندین مرتبه گوش داده شد و متن آن به‌صورت کلمه به کلمه نوشته شد. برای تحلیل داده‌ها ابتدا متن نوشته شده به‌صورت دقیق مورد بررسی قرار گرفت، سپس جمله‌هایی که مرتبط با موضوع مورد بررسی بود استخراج شدند و برای هر یک از این جمله‌ها، یک مفهوم در نظر گرفته شد. سپس مفاهیم مشترک در یک طبقه قرار گرفتند و هر یک از مفاهیم استخراج شده به‌صورت جامع و کامل توصیف شدند. اقدامات زیر برای بررسی شاخص‌های مربوط به قابلیت اعتماد صورت گرفت. در واقع، جهت بررسی قابلیت اعتبار واقعی بودن اطلاعات بیان شده بررسی شد. برای بررسی قابلیت تایید اطلاعات نیز، پس از این‌که اطلاعات طبقه‌بندی شدند مجددا در اختیار شرکت‌کنندگان قرار گرفتند و در صورتی که نیاز به بررسی داشتند، اصلاح شدند. همچنین پس از ثبت داده‌ها جهت بررسی شاخص اطمینان پذیری، اطلاعات جمع‌آوری شده با مقالات و کتاب‌های مرتبط با افراد دارای آسیب بینایی مقایسه شدند و تطبیق اطلاعات و با متون علمی مورد بررسی قرار گرفت.

پس از آن تعدادی مقوله و تعدادی زیر مقوله استخراج شد که برای این کار از روش کلایزی استفاده گردید. این روش شامل هفت مرحله است که به‌ترتیب عبارتند از خواندن دقیق همه توصیف‌ها و یافته‌های مهم، استخراج عبارات مهم و جمله‌های مرتبط با پدیده، مفهوم بخشی به جمله‌های مهم استخراج شده، مرتب کردن توصیف‌های شرکت‌کنندگان و مفاهیم مشترک در طبقه‌های خاص، تبدیل کلیه عقیده‌های استنتاج شده به توصیف‌های جامع و کامل، تبدیل توصیف‌های کامل پدیده به یک توصیف واقعی خالص و مختصر و معتبرسازی نهایی.[۲۳] به این نحو، از سوگیری پرهیز و شاخص عینیت در پژوهش رعایت شد. برای ملاک اطمینان پذیری از ثبت داده‌ها، مرور پژوهش‌ها و کتاب‌های مرتبط و همچنین نظر چهار متخصص روانشناسی و آموزش کودکان استثنایی دارای تجربه‌کاری بیش از سه سال با دانشجویان دارای آسیب بینایی استفاده شد. به این ترتیب، مقوله‌های اصلی و زیر مقوله‌ها استخراج شدند.

یافته‌ها

جدول(۱) اطلاعات جمعیت‌شناختی شرکت‌کنندگان

شرکت‌کننده	جنسیت	سن	تحصیلات	نوع دانشگاه	نوع آسیب بینایی	وضعیت تاهل
اول	مرد	۲۸	دانشجوی ارشد	دولتی	آسیب بینایی عمیق	متاهل
دوم	زن	۲۵	دانشجوی کارشناسی	دولتی	آسیب بینایی شدید	متاهل
سوم	زن	۲۳	دانشجوی فوق دیپلم	آزاد	آسیب بینایی عمیق	مجرد
چهارم	مرد	۲۵	دانشجوی کارشناسی	دولتی	آسیب بینایی شدید	مجرد
پنجم	مرد	۲۳	دانشجوی کارشناسی	دولتی	آسیب بینایی شدید	مجرد
ششم	زن	۳۰	دانشجوی کارشناسی	آزاد	آسیب بینایی عمیق	مجرد
هفتم	زن	۲۹	دانشجوی کارشناسی	دولتی	آسیب بینایی شدید	متاهل

اطلاعات جمعیت‌شناختی شرکت‌کنندگان شامل سن، جنسیت، تحصیلات، نوع دانشگاه و وضعیت تاهل آن‌ها در جدول شماره یک نشان داده شده است. از هفت نفری که به مصاحبه با آن‌ها پرداخته شد چهار نفر خانم و سه نفر آقا بودند. یک نفر دانشجوی فوق لیسانس، پنج نفر دانشجوی لیسانس و یک نفر دانشجوی فوق دیپلم بودند. در ضمن، پنج نفر محصل دانشگاه دولتی و دو نفر محصل دانشگاه آزاد بودند. همچنین از این شرکت‌کنندگان، سه نفر متاهل و چهار نفر از آن‌ها مجرد

جدول(۲) مقوله های اصلی و فرع استخراج شده از مصاحبه‌ها

مقوله های اصلی/// مقوله های فرعی۱// مقوله های فرعی۲// ...// مقوله های فرعیn.
یادداشت برداری/// ناتوانی در نوشتن با قلم و کاغذ و نیاز به بریل// وقتگیر بودن نوشتن بریل و امکان‌پذیر نبودن بریل نویسی سر کلاس// مزاحمت صدای لوح و قلم بریل برای سایر دانشجویان// نیاز به ضبط صداها در کلاس یا فایل صوتی مطالب درسی// وقتگیر بودن نوشتن فایل‌های صوتی به بریل.
امتحان دادن/// وقتگیر بودن مطالعه با استفاده از بریل برای امتحان// خسته‌کننده بودن گوش دادن به فایل صوتی دروس// زمان بر بودن نوشتن پاسخ سوالات امتحان به‌وسیله لوح و قلم بریل// مزاحمت صدای لوح بریل برای همکلاسی‌ها و ایجاد نارضایتی در آنان// هزینه بر بودن استخدام منشی برای امتحان// دشوار بودن پیدا کردن منشی مناسب// نداشتن توانایی کافی منشی‌ها برای خواندن همه سوالات مثل سوالات درس زبان.
رابطه با اساتید/// شناخت ناکامل استاد از اطلاعات عمومی و توانمندی‌های دانشجویان دارای آسیب بینایی// ناآگاهی استاد از شرایط و مشکلات ناشی از آسیب بینایی در دانشجو// درک نشدن دانشجو توسط استاد// استفاده استاد از واژه های انتزاعی و غیرقابل درک برای دانشجوی دارای آسیب بینایی.
دسترسی به منابع/// موجود نبودن همه منابع مورد نیاز به صورت بریل یا کتاب گویا// نبود کتاب‌های بریل به دلیل حجم زیاد// ناممکن بودن همراه داشتن همه منابع در زمان‌های ضروری// ناممکن بودن استفاده از منابع بریل یا گویا در هنگام تدریس استاد و همزمان با سایر دانشجویان.
انتظارات والدین/// ناآگاهی والدین از مشکلات تحصیلی دانشجوی با آسیب بینایی// توقع پیشرفت تحصیلی در حد دانشجویان عادی// مقایسه وضعیت تحصیلی دانشجوی با آسیب بینایی با خواهران یا برادران عادی// هزینه‌بر بودن فراهم کردن امکانات لازم برای تحصیل.
فناوری کمکی/// ناآشنایی استادان با نرم افزارها و سخت افزارهای کمکی برای تدریس به دانشجویان با آسیب بینایی// در دسترس نبودن نرم افزار یا سخت افزارهای موجود// ناآشنایی استادان با طرز کار تجهیزات نرم افزاری و سخت افزاری// زمان بر بودن یادگیری نحوه کار با نرم افزارها و سخت افزارها برای استادان و دانشجویان// هزینه‌بر بودن برخی از نرم افزارها یا سخت افزارهای کمکی.

wnloaded from socialworkmag.ir on 2026-10-20]

بودند. مقوله‌هـــای اصلی و زیر مقوله‌های استخراج شـــده از داده‌های دست اول که بر اساس روش کلایزی به‌دست آمدند در جدول شماره دو گزارش داده شده است. با توجه به جدول شـــماره دو، مشـــکلات آموزش دانشجویان با آسیب بینایی، شش مقوله اصلی و بیســـت و نه مقوله فرعی را در برمی‌گیرد. مـــدل مفهومی چالش‌های آموزشی دانشجویان با آسیب بینایی در نمودار شماره یک آمده است.

نمودار(۱) مدل مفهومی چالش‌های آموزشی دانشجویان با آسیب بینایی

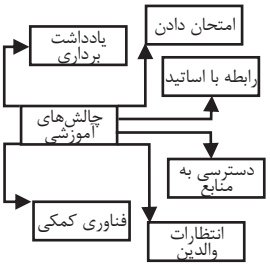

اولین مقوله اصلی، مشـــکلات مربوط به یادداشـــت بـــرداری بود. این بخش شـــامل پنج مقوله فرعی بـــود که عبارتند از ناتوانی در نوشـــتن با قلم و کاغذ و نیاز به بریل، وقتگیر بودن نوشـــتن خط بریل و امکان‌پذیر نبودن بریل‌نویسی ســـر کلاس، مزاحمت صدای لوح و قلم بریل برای ســـایر دانشـــجویان، نیاز به ضبط فایل صوتی کلاس‌هـــا و وقتگیر بودن گوش دادن و نوشـــتن فایل‌های صوتی. در این راســـتا شرکت‌کننده اول اظهار داشـــت: «ترم اول که وارد دانشگاه شده بودم، واقعا نمی‌دانستم وقتی ســـر کلاس هستم چطور باید از صحبت‌های استاد جزوه بنویسم. از آن‌جا که نوشـــتن با بریل با توجه به وقتگیر بـــودن، امکان پذیر نبود، هنگام تدریس معلم صدای او را ضبط می‌کردم.» شرکت‌کننده چهارم گفت: «برای این‌که مباحث تدریس شده در کلاس را فراموش نکنم، بـــا یک رکوردر، صدای اســـتاد را ضبط می‌کنم و پـــس از آن در خانه وویس‌هـــا را گوش می‌کنم و به ذهنم می‌ســـپارم یـــا گاهی اگر فرصت داشـــته باشم در موبایلم یادداشت می‌کنم اما این‌کار وقت خیلی زیادی از من می‌گیرد و برای همه دروس نمی‌توانم این کار را انجام دهم.»

مقولـــه دوم مشـــکلات آموزشـــی دانشـــجویان دارای آســـیب بینایی، مشکلات مربوط به امتحان دادن بود. این مقوله اصلی، پنج مقوله فرعی وقتگیر بودن مطالعه برای امتحان با استفاده از بریل، وقتگیر بودن گوش دادن به فایل صوتی دروس، زمان بر بودن نوشتن پاسخ سوالات به‌وسیله لوح و قلم بریل، مزاحمت صدای لوح و قلم بریل برای سایر دانشجویان و ایجاد نارضایتی در آنان، هزینه بر بودن اســـتخدام منشی برای امتحان، دشـــوار بودن پیدا کردن منشی مناسب، و نداشتن توانایی کافی منشی‌ها برای خواندن همه ســـوالات مثل ســـوالات درس زبان را شامل می‌شد. شـــرکت‌کننده دوم بیان کرد: «یکی از چالش‌های من پیدا کردن منشی بـــرای امتحانـــات بود. گاهی وقتی کســـی را پیدا می‌کـــردم که به‌عنوان منشـــی، روز امتحانم در جلســـه حضور داشته باشـــد، قبل از امتحان به من می‌گفت که نمی‌توانم در جلســـه امتحان حاضر شوم و قرار را کنسل می‌کرد یا این‌که دیر به جلســـه امتحان می‌رسید.» شرکت‌کننده پنجم نیز گفت: «منشـــی من با زبان انگلیسی آشـــنا نبود و نمی‌توانست سوالات زبان را ســـریع و درســـت برای من بخواند. به‌همین علت من فقط به سه سوال زبان توانستم پاسخ بدهم.»

مقولـــه اصلـــی ســـوم مشـــکلات تحصیلی دانشـــجویان دارای آســـیب بینایـــی در زمینه ارتباط با اساتید است. این مقوله، در برگیرنده این مقوله‌هـــای فرعی بود: شـــناخت ناکامل اســـتاد از اطلاعات عمومی و توانمندی‌های دانشـــجوی دارای آســـیب بینایـــی، ناآگاهی استاد از شرایط و مشـــکلات ناشی از آسیب بینایـــی در دانشـــجو، درک نکردن دانشـــجو توسط اســـتاد و اســـتفاده اســـتاد از واژه‌های انتزاعی و غیرقابل درک برای دانشـــجو. برای مثال، دانشـــجوی دوم بیان کرد: «ما با این‌که اطلاعات عمومی و توانمندی‌هایی نیز داریم و نسبت به همکلاسی هایمان، وقت بیشتری برای مـــرور درس‌ها می‌گذاریـــم، با این حال مجبور هستیم صوت کلاس‌ها را گوش کنیم تا بتوانیم به پرســـش‌های کلاســـی یا سوالات امتحـــان جواب بدیـــم ولی واقعا اســـتادهایی هستند که اصلا این مشکل را درک نمی‌کنند و هر جلســـه از من درس می‌پرســـند. اگر هم خوب جـــواب ندم می‌گن تو مطالب را خوب متوجه نشدی.» دانشجوی دیگری بیان کرد: «اســـتاد یکی از درس‌هایم در ترم یک، اصلا متوجه نشـــده بود که من کم بینا هستم و بعد از گذشت چند جلســـه از ترم، همکلاسی‌ها بیـــن کلاس به اســـتاد گفتند که من مشـــکل بینایی دارم.» همچنین دانشـــجوی ششم بیان کرد: «با این‌که الان ترم چهار هســـتم، هنوز دو نفر از اســـتادهایی که ترم‌هـــای قبل هم با آن‌ها کلاس داشتیم، نام مرا فراموش می‌کنند و وقتی سر کلاس می‌خواهند مرا صدا بزنند، از طریق همکلاسی‌هایم اقدام می‌کنند که این موضوع خیلی مرا ناراحت می‌کند.» علاوه بر این، شرکت‌کننده سوم عنوان کرد: «یکی از اساتیدم سر کلاس درباره درس جلسه قبل از من ســـوالات انتزاعی دقیقی می‌پرسید، انگار از من انتظار داشت به‌اندازه دانشجویان عادی در جزییات درس دقیق شـــده باشم و آن‌ها را حفظ کرده باشـــم در حالی کـــه من فرصت

wnloaded from socialworkmag.ir on 2026-10-20]

این‌که همه مباحث را گوش کنم یا بخوانم و حفظ کنم را نداشتم.»

چهارمین مقوله اصلی مشکلات تحصیل این دانشجویان، مشکل دسترسی به منابع است که در برگیرنده چهار مقوله فرعی به این شرح می‌باشد: موجود نبودن همه منابع مورد نیاز به‌صورت بریل یا کتاب گویا، ناممکنی استفاده از کتاب‌های بریل به‌دلیل حجم زیاد یا در دسترس نبودن، ناممکنی همراه داشتن همه منابع در زمان‌های ضروری، و ناممکنی استفاده از منابع بریل یا گویا در هنگام تدریس استاد و همزمان با سایر دانشجویان. شرکت‌کننده اول بیان داشت: «منابع دروس به‌صورت بریل در دسترس نبودند، همچنین من برای نوشتن پایان‌نامه‌ام به‌دلیل موجود نبودن منابع به‌صورت بریل، خیلی سختی کشیدم و فرایند نوشتن پایان‌نامه‌ام خیلی طولانی شد.» شرکت‌کننده هفتم نیز گفت «کتاب‌های بریل بسیار سنگین هستند و من که برای رفت و آمد به دانشگاه معمولا از وسایل نقلیه عمومی استفاده می‌کردم. تهیه کتاب‌های بریل نیز برایم واقعا دشوار بود.»

پنجمین مقوله اصلی در ارتباط با مشکلات تحصیلی دانشجویان با آسیب بینایی، انتظارات والدین است. این بخش چهار مقوله فرعی زیر را شامل می‌شود: شناخت ناکافی والدین از مشکلات تحصیلی دانشجوی با آسیب بینایی، توقع پیشرفت تحصیلی در حد دانشجویان عادی، مقایسه وضعیت تحصیلی دانشجوی با آسیب بینایی با خواهران یا برادران عادی، و هزینه بر بودن فراهم کردن امکانات لازم برای تحصیل. در این رابطه، شرکت‌کننده ششم گفت: «یکی از مشکلاتم در دوران تحصیل این بود که به‌خاطر انتظارات مامانم، با او اختلاف داشتم. وقتی نمراتم کم می‌شد، او از دستم ناراحت می‌شد و من را دعوا می‌کرد.» شرکت‌کننده چهارم نیز گفت: «وقتی خواهرم که یک سال از من بزرگتر است در دانشگاه دولتی قبول شد، پدر و مادرم به من می‌گفتند تو هم سال بعد باید مثل خواهرت دانشگاه قبول شوی. در حالی که من با مشکل بینایی که داشتم، نمی‌توانستم مثل خواهرم به همه درس‌هایم رسیدگی کنم.»

آخرین و ششمین مقوله نیز مشکلاتی در ارتباط با استفاده از فناوری‌های کمکی برای دانشجویان با آسیب بینایی بود که شامل پنج مقوله فرعی است: ناآشنایی استادان با نرم افزارها و سخت افزارهای کمکی برای تدریس به دانشجویان با آسیب بینایی، در دسترس نبودن نرم افزار یا سخت افزارهای موجود، ناآشنایی استادان با طرز کار تجهیزات نرم افزاری و سخت افزاری، زمان بر بودن یادگیری نحوه کار با نرم افزارها و سخت افزارها برای استادان و دانشجویان، هزینه بر بودن برخی از نرم افزارها یا سخت افزارهای کمکی. در این راستا شرکت‌کننده پنجم گفت: «استادانم اصلا با نرم افزارهای جدیدی که برای تدریس به افراد دارای آسیب بینایی عرضه می‌شد، آشنایی نداشتند و خودم و همکلاسی‌هایم که مشکل بینایی داشتیم، باید این نرم افزارها را به کمک دوستان یا خانواده پیدا می‌کردیم.» شرکت‌کننده اول نیز گفت: «زمان زیادی طول می‌کشید تا یاد بگیرم چطور باید از نرم افزارهای موجود برای کارهای درسی‌ام استفاده کنم. به‌همین علت گاهی این کار را اصلا کنار می‌گذاشتم تا هر وقت فرصت مناسبی داشتم، وقت بگذارم و این کار را یاد بگیرم.»

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی و کشف چالش‌های آموزشی دانشجویان با آسیب بینایی بر اساس یک مطالعه کیفی با رویکرد پدیدارشناسی توصیفی انجام شد. یافته‌های این پژوهش پس از استخراج موضوعی و تعیین مقوله‌ها در شش مقوله اصلی و بیست و نه مقوله فرعی طبقه‌بندی شدند. مقوله‌های اول و دوم یادداشت برداری و امتحان دادن بود که به‌ترتیب شامل پنج و هفت مقوله فرعی می‌شدند. مقوله‌های سوم، چهارم و پنجم به‌ترتیب رابطه با اساتید، دسترسی به منابع و انتظارات والدین بودند که هر سه شامل چهار مقوله فرعی می‌شدند. مقوله ششم نیز فناوری کمکی بود که پنج مقوله فرعی را در برمی‌گیرد. نتایج این پژوهش با نتایج پژوهش عاشوری و شریفی[۵] مرتبط بود که مقوله‌های پیشرو از یافته‌های آن بود: آموزش اعضای هیات علمی درباره مساله‌های ارتباطی و تحصیلی، آموزش دانشجویان علاقمند برای تهیه فایل صوتی از کتاب‌های درسی، به روز رسانی نرم افزارها، تجهیزات و دستگاه‌ها. این مقوله‌ها به‌ترتیب با مقوله‌های اصلی از جمله ارتباط با اساتید، یادداشت برداری و فناوری کمکی از پژوهش حاضر مرتبط بود. نتایج این پژوهش، همچنین با نتایج پژوهشی که در حوزه تحصیل دانشجویان دارای آسیب بینایی، به مشکلات کم توجهی نسبت به تحول اجتماعی دانشجویان نابینا در

wnloaded from socialworkmag.ir on 2026-10-20]

دوران تحصیل، بی‌اطلاعی از امکانات موجود دانشگاه برای تسهیل امر تحصیل و همچنین مساله‌های مربوط به هزینه‌های تحصیل، اشاره کرده بود،[۱۹] مرتبط است. همچنین یافته‌های پژوهش حاضر، با نتایج یک پژوهش سوسانتی و همکاران[۱۹] که به مشکلات افراد با آسیب بینایی در زبان نوشتاری اشاره می‌کند[۹] نیز همسو بود. در تبیین یافته‌های این پژوهش می‌توان گفت دانشجویان دارای آسیب بینایی در سراسر جهان در امر آموزش با چالش‌های بسیاری مواجه هستند.[۱] زیرا با توجه به تاکید قوانین بر آموزش عادی برای این افراد، نیازهای خاص آن‌ها در امر آموزش در نظر گرفته نمی‌شود[۳] و گاهی آمادگی کافی برای ورود به آموزش عالی و دانشگاه را ندارند.[۵] همچنین جامعه با کمبود معلمانی که جهت تدریس به این دانشجویان آموزش‌های لازم را دیده باشند، مواجه است.[۲] همین مساله نیز مشکلات آموزشی این دانشجویان را بیشتر می‌کند. پس شناخت مساله‌های و مشکلات آموزشی این دسته از دانشجویان می‌تواند به نظام آموزشی در جهت حمایت مطلوب از آن‌ها موثر باشد و پیامدهای اجتماعی و هیجانی مطلوبی برای آن‌ها داشته باشد.[۵] دانشجویان دارای آسیب بینایی، اگر بتوانند مراحل تحصیل در دانشگاه را به خوبی طی کنند، خود را برای حضور در اجتماع و همچنین داشتن شغل و کسب درآمد نیز آماده نمایند. این موضوع می‌تواند در افزایش سطح اعتماد به نفس و خودکارآمدی آن‌ها کمک بزرگی کند. همچنین با توجه به نقش قابل توجه معلمان در آموزش مهارت‌های اجتماعی به این دانشجویان، گذراندن یک دوره تحصیلی مفید، بسیاری از مهارت‌های لازم برای حضور در اجتماع را نیز در کنار تحصیل به آنان آموزش می‌دهد.[۱۵] با توجه به این‌که مواردی چون مهارت خواندن، نوشتن، استفاده از فناوری و ارتباط گرفتن با دیگران که از مقوله‌های اصلی پژوهش حاضر هستند، از مهمترین نیازهای فردی محسوب می‌شوند که تصمیم به کسب درآمد و حضور در جامعه را تسهیل می‌کنند. استخراج چنین مقوله‌هایی قابل انتظار بود و کشف مقوله‌های اصلی و فرعی این پژوهش بیانگر اهمیت کاوش عمیق در تجارب زیسته این افراد در امر تحصیل دارد. پس لزوم اجرای برنامه‌ها و قوانین و حتی مداخلات خانوادگی که از مشکلات تحصیلی این دانشجویان بکاهد، از اهمیت قابل توجهی برخوردار است.

راه‌بست‌ها: در پژوهش حاضر، محدودیت‌هایی وجود داشت که از جمله آن‌ها می‌توان به کمبود منابع پژوهش کیفی در حوزه مشکلات تحصیلی دانشجویان با آسیب بینایی اشاره کرد. این محدودیت منجر به دشواری در بررسی همخوانی یافته‌های این پژوهش با دیگر پژوهش‌های مشابه شد. برای مواجهه با این محدودیت، از منابع لاتین و منابعی که به بررسی مشکلات افراد دارای آسیب بینایی در گروه‌های دانش آموزی پرداخته بودند، تا جایی که مرتبط با موضوع این پژوهش بود، استفاده شد. از آن‌جا که این پژوهش، یک پژوهش کیفی از نوع تجربه زیسته بود، لازم است در فرگیر کردن نتایج آن احتیاط شود. برای روبرو شدن با این محدودیت، تلاش شد تا مصاحبه‌های عمیق با شرکت‌کنندگان انجام شود، و روایی و اطمینان پذیری یافته‌ها، همان‌طور که در قسمت روش‌شناسی گفته شد، به دقت مورد بررسی قرار گرفت.

پیشنهادها: به سایر پژوهشگران پیشنهاد می‌شود عمیقا به مشکلات تحصیلی این دانشجویان پرداخته شود تا نیازها و مشکلات آنان کشف شده و راهکارهای لازم جهت برطرف کردن نیازهای آنان عرضه شود. همچنین به تهیه فایل‌های صوتی منابع مورد نیاز دانشجویان دارای آسیب بینایی پرداخته شود و آموزش‌هایی برای اساتید و خانواده‌های این دانشجویان فراهم گردد تا با ویژگی‌ها و توانمندی‌های خاص آنان آشنا شوند. همچنین به مراکز فناوری پیشنهاد می‌شود نیازهای دانشجویان دارای آسیب بینایی به نرم افزارها یا سخت افزارهایی که مشکلات تحصیلی را برای آن‌ها کم می‌کند، در نظر بگیرند و محصولات مورد نیاز آن‌ها را عرضه کنند. از دیگر پیشنهادهای کاربردی این است که به مراکز حرفه آموزی و بهزیستی پیشنهاد می‌شود مهارت‌های مورد نیاز برای خانواده‌های دانشجویان دارای آسیب بینایی را به آن‌ها آموزش بدهند.

به‌طور کلی پژوهش حاضر نشان داد دانشجویان دارای آسیب بینایی، در زمینه تحصیل خود، در یادداشت‌برداری و امتحان‌های دانشگاه دچار مشکل هستند، همچنین در برقراری رابطه با اساتید، از جهت شناخت و درک ناکافی اساتید از این دانشجویان، دچار چالش هستند. از سوی دیگر، از آن‌جا که غالبا منابع به شکل بریل در دسترس نیستند یا سنگین هستند، در دسترسی به منابع درسی و منابع علمی، مشکل دارند. انتظارات والدین از این دانشجویان، که از مقایسه شدن این دانشجویان با خواهر و

wnloaded from socialworkmag.ir on 2026-10-20]

برادران عادی ریشــه گرفته است و همچنین چالش‌هــای مرتبط بــا فنــاوری کمکی، از مشکلات دانشــجویان دارای آســیب بینایی است.

سپاسگزاری: از همه شرکت‌کنندگان که ما را در انجــام پژوهش حاضر یاری نمودند، تقدیر و تشکر به‌عمل می‌آید.

تعــارض منافع: نویســندگان گواهی می‌کنند که هیــچ نوع تضاد منافعی چه نویسندگان با یکدیگر و چه با افرادی خارج از تیم نویسندگان و چه با سازمان‌ها وجود ندارد.

منابع

References:

1. Imane T, Hayet B. An eye on visually impaired EFL learners' experience with inclusive education at tertiary level. International Journal of Sports Science Social and Human Science. 2023;10(2):912-25. https://asjp.cerist.dz/en/article/225993
2. Schles RA, Chastain M. Teachers of students with visual impairments: Motivations for entering the field of visual impairment and reflections on pre-service training. Journal of Visual Impairment & Blindness. 2023;117(1):62-73. https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0145482X221149980
3. Phinias T, Jeriphanos M, Kudakwashe M. Inclusion and the world of disability: A case study of Zaka Central Cluster, Masvingo, Zimbabwe. Journal of African Studies and Development. 2013;5(8):241. https://academicjournals.org/article/article1383739007_Tafirei%20et%20al.pdf https://scispace.com/papers/inclusion-and-the-world-of-disability-a-case-study-of-zaka-2nl5bjvg3a
4. Hallahan DP, Pullen PC, Kauffman JM. Exceptional learners: An introduction to special education (15th Ed). Pearson, Inc; 2022. https://www.amazon.com/Exceptional-Learners-Introduction-Special-Education-ebook/dp/B09STKPCL3
5. Ashori M, Sharifi A. Investigating the lived experience of students with visual impairment based on the phenomenological method. Empowering Exceptional Children. 2023;14(3).[Persian]. https://www.ceciranj.ir/&url=http:/www.ceciranj.ir/article_193680.html?lang=en
6. Al Shehri W, Almalki J, Alshahrani SM, Alammari A, Khan F, Alangari S. Assistive technology acceptance for visually impaired individuals: A case study of students in Saudi Arabia. PeerJ Computer Science. 2022;8:e886. https://peerj.com/articles/cs-886/
7. Krisi M, Nagar R, Knoll N. Psychological factors involved in the acquisition of a foreign language among students with visual impairments. British Journal of Visual Impairment. 2022;40(2):196-208. https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0264619620961806
8. Manitsa I, Doikou M. Social support for students with visual impairments in educational institutions: An integrative literature review. British Journal of Visual Impairment. 2022;40(1):29-47. https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0264619620941885
9. Susanti DJ, Rudiyati S, editors. Learn writing and reading braille for elementary student with visual impairment: A systematic review. International Conference on Special and Inclusive Education (ICSIE 2018); 2019: Atlantis Press. https://www.atlantis-press.com/proceedings/icsie-18/55917551
10. Hermawan A, M Thoyibi M. Teaching independence to blind, deaf, and mute student as a meaningful choice of life reflected in William Gibson's drama script the miracle worker. An existentialist perspective: Universitas Muhammadiyah Surakarta; 2023. https://eprints.ums.ac.id/id/eprint/110601
11. Ashori M. Psychology, education & rehabilitation of blind and low vision people. University Jahad-e Publications; 2023. [Persian]. https://www.16book.ir/Shop/BookDetail/18528/
12. Ghiyosiddinovna DM. Specific characteristics of logopedic work with blind children. Central Asian Journal of Social Sciences and History. 2023;4(1):101-5. https://cajssh.casjournal.org/index.php/CAJSSH/article/download/604/587
13. Alsolami AS, Alqarni TM. Prevalence, causes, and barriers of severe visual impairment and blindness in Arab countries: A systematic review and meta-analysis. Res Dev Disabil. 2025;164:105074. https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/40633432/
14. Alsamiri YA. Challenges faced by visually impaired individuals from the perspective of faculty members: A phenomenological study. Frontiers in Psychology. 2025; 16: 1651597. https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12571037/
15. Lisboa A, Peña FJ. Teaching labs for blind students: Equipment to measure the inertia of simple objects. American Journal of Physics. 2024;92(11):889-91.

wnloaded from socialworkmag.ir on 2026-10-20]

https://doi.org/10.48550/arXiv.2301.07033. https://pubs.aip.org/aapt/ajp/article/92/11/889/3317253
16. Molu NG, Korkutan M, Ceylan B, Aslan TK. The relationship between family communications and school adjustment levels of male adolescents aged 14-19. Journal of Teacher Education and Lifelong Learning. 2022;4(2):289-99. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2715425
17. Caron V, Badaracco S, Petitpierre G, Yousefi S. Assessment of the adaptive behavior of young children with visual impairments in an early intervention service: A pilot study. Children. 2024; 11(10):1263. https://www.mdpi.com/2227-9067/11/10/1263
18. Ashori M. Assistive technology for students with special needs. Exceptional education. 2024;5(183): 9-22. [Persian]. https://exceptionaleducation.ir/article-1-2649-en.html
19. Ferreira R, Sefotho MM, Bornman J, Botha K, Diale BM, Ferreira-Prevost J, et al. Understanding education for the visually impaired: AOSIS; 2020. https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/48749
20. Nthabiseng SP, Mphahlele LK, Malatji KS. Transition from high school to university: Challenges faced by first-year B. Ed. students at a University of Technology in South Africa. Higher Education. E-Journal of Humanities, Arts and Social Sciences (EHASS) 2007;78(2):125-61. https://www.ajol.info/index.php/ehass/article/view/299638/281706 https://www.researchgate.net/publication/378165073_Transition_from_High_School_to_University_Challenges_faced_by_First-year_BEd_Students_at_a_University_of_Technology_in_South_Africa
21. Sajadi S, Atashpoor H, Mnouchehr K. The effect of life skills training on interpersonal relationship, self esteem and assertiveness of blind girls in the Fatemeh Zahra institute of Esfahan. Knowledge & Research in Applied Psychology, 2009; 11(39): 23-42. [Persian] https://www.sid.ir/paper/356978/en
22. Gill MJ. Phenomenology as qualitative methodology. Qualitative analysis: Eight approaches. 2020:73-94. https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=3778530
23. Sehhat S, Taghavifard M, Salami R, Afsharian M. Applying Colaizzi approach and fuzzy dematel for evaluating the forming factors of talent management in knowledge based organizations. Journal of Operational Research In Its Applications. 2020;17(2):71-91. https://jamlu.lahijan.iau.ir/browse.php?a_code=A-11-1652-1&slc_lang=en&sid=1

wnloaded from socialworkmag.ir on 2026-10-20]